

مخاطب سیال امروز اجدی بگیریم

گزارش نشست «دین و مجلات دانش آموزی رشد»
با حضور ناصر نادری

هم‌اندیشی

..... اشاره
بی‌تردید از مهم‌ترین دغدغه‌های مجلات
دانش‌آموزی رشد، پرداختن به مسئله «دین»
است. در نشست علمی - کاربردی «دین و مجلات
دانش‌آموزی رشد»، - که در تاریخ یکم تیرماه ۹۴
برگزار شد - ناصر نادری، ناظر محتوایی مجلات به
این موضوع پرداخت. سپس حاضران در نشست،
دیدگاه‌های خود را مطرح کردند. آنچه در پی می‌آید
گزارشی از این نشست است.

ناصر نادری: موضوع صحبت امروز، «دین و مجلات
دانش‌آموزی رشد» است که دغدغه همه ما در طول این چند
دهه بوده است. بخشی از صحبت من، جنبه تئوری و نظری دارد
و در انتها شاید بتواند دستگیری عملیاتی نیز داشته باشد.
وقتی ما بحث دین و مجلات رشد را مطرح می‌کنیم، باید به
سه کلیدواژه مطرح پردازیم: دین؛ مخاطب (بچه‌های خردسال
تا جوانان دوره دبیرستان) و رسانه (مجله). باید واژه‌های دین،
مخاطب و رسانه را در منظومه نظری خانواده مجلات رشد مرور
کنیم تا به نکات مفیدی برسیم. بهتر است به بهانه بحث دین،

نگاهی به درون مایه سندهای بالادستی از حیث مقوله دین داشته
باشیم. واقعیت این است که دین مسئله بسیار مهم، پدیده
و حساسی است و در این اسناد، به چتری می‌ماند که سایر
موضوعات را دربر گرفته است. در آموزش و پرورش «سطوح
هدف‌گذاری» وجود دارد. بالاترین سطح هدف‌گذاری، سطح
«هدف‌گایی» است. تعلیم و تربیت به دنبال آن است که «حیات
طیبه» را که از دو عنصر ایمان و عمل صالح تشکیل می‌شود،

«روابط یا ساحت‌های انسان». انسان چهار رابطه با خود، خدا، خلق و هستی دارد. یکی از مزایای این اسناد بالادستی این است که با واژه‌ها و تعابیر قرآنی سرشته شده است. ما پنج عنصر داریم: تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق. دین مسئله مهم آموزش و پرورش است. هم از جهت هدف غایی، هم به لحاظ اهداف کلان و هم به لحاظ ساحت‌های تربیتی.

سؤال این است که مخاطبان ما چه بهره‌ای از دین خواهند برد؟ چه بخشی از دین برای کدام مخاطب و با چه زبانی باید ارائه شود. نکته اول این است که: دین چیست؟ یک وقت، ما دین را از منظر قرآن و منابع اصلی دین می‌بینیم. این نگاه «درون دینی» است. یک وقت ما از خارج به دین نگاه می‌کنیم که نگاه «برون دینی» است. شما اگر کتاب‌های معتبر حوزه اسلام‌شناسی، مثل کتاب‌های شهید مطهری و علامه طباطبایی را ببینید، دین سه بخش دارد: «اصول و اعتقادات؛ حوزه احکام عملی و جوهره و حقیقت دین که اخلاقیات» است. البته احکام و اخلاقیات از حوزه گرایش‌های عملی هستند و پایه نظری آن‌ها، اصول اعتقادی است.

فطرت، نوع خاصی از خلقت است که به «ذات انسان» اختصاص دارد. در انسان چندین گرایش فطری وجود دارد. کمال‌جویی که در پیدایش دین تبلور می‌یابد، حقیقت‌جویی که منشأ پیدایش علم و فلسفه است، نیکی‌طلبی که عامل پیدایش اخلاق است و زیبایی‌خواهی که عامل ظهور هنر است. این گرایش‌ها گرایش‌های فطری انسان هستند. بستر حوزه‌های دین‌شناسی در علوم اسلامی تبلور دارد. احکام عملی و فروع دین بحث فقه و اصول است. در بحث اخلاقیات هم حوزه اخلاق فردی و اجتماعی مطرح می‌شود.

نکته دیگر، بحث مخاطب است. ما وقتی حدود بیست سال پیش می‌خواستیم درباره بچه‌ها صحبت کنیم می‌گفتیم بچه را باید شناخت، هم دنیای فردی او را و هم تأثیرپذیری از هم‌سالانش را. اما الان این دو لایه در لایه سومی به نام رسانه

در زندگی انسان متبلور کند و تحقق آن با «رویکرد توحیدی فطرت‌گرا» امکان دارد. دو واژه کلیدی که در بحث فطرت‌شناسی، «توحید» و «فطرت» مطرح است. به تعبیری، فطرت، محور همه مباحث در تعلیم و تربیت انسان است.

سطح دوم، سطح «هدف‌های کلان» است. مهم‌ترین هدف کلانی که در سند آمده این است که دانش‌آموز باید معتقد به دین، مبدأ و معاد تربیت شود. بر اساس هدف‌های دوره، هر دانش‌آموز در طول تحصیل، چهار دوره را طی می‌کند. هدف‌های دوره ناظر بر این چهار دوره است. بر اساس هدف دوره گفته می‌شود که انسان ابعاد گوناگون وجودی دارد. مهم‌ترین ساحت تربیتی یا رشد دانش‌آموز، ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی است. این ساحت‌ها پایه‌ها و اصولی دارند. اولین اصلی که در طراحی هدف‌های دوره‌های تحصیلی آمده، اصل «هویت دینی» است؛ یعنی تحقق حیات طیبه با رویکرد توحیدی فطرت‌گرا و هدف‌های دوره بر اساس اصولی مانند اصل هویت دینی پایه‌ریزی شود.

در سند برنامه درسی ملی، در ساحت‌های تربیت، دو نکته را باید در نظر گرفت: یکی بحث «عناصر دین» و دیگری بحث

بلعیده شده‌اند و تظاهر آن در نوع نگاه، ذائقه، گرایش و الگوی زندگی بچه‌ها و بزرگ‌تر دیده می‌شود. مخاطبان ما از کودک گرفته تا نوجوان و جوان، ضمن این که یک لایه فردی دارد، محیط و رسانه هم در او اثربخش است. ما در همین سند بحثی راجع به سطوح تربیتی داریم. بر این اساس، دوره‌های تحصیلی، چهار سطح تربیتی را شامل می‌شوند. سطح اول مربوط به احساس است. ما در مجله رشد کودک باید بیشتر حس دینی بچه‌ها را تقویت کنیم. در سنین مجله رشد نوآموز، بچه‌ها به خوبی گوش می‌دهند و یاد می‌گیرند و ما باید از این حس تقلید استفاده کنیم. ما در این سنین باید بچه‌ها را با آداب دین آشنا کنیم. در مجله رشد دانش آموز، دامنه ذهنی و روانی بچه عمیق‌تر می‌شود و سؤالاتی برایش پیش می‌آید که ساحت اندیشه را هم دربرمی‌گیرد. در نوجوانی (مجله رشد نوجوان)، احساس، اندیشه و رفتار دینی با هم توأم می‌شود و در مخاطب جوان (مجله رشد جوان) با شکل تکامل یافته پرسش‌ها روبه‌رو می‌شویم.

نکته آخر این که همه ما مجله تولید می‌کنیم و بسیاری از این الگوها و قالب‌های نوشتاری را داشته‌ایم و تجربه کرده‌ایم. یکی از قالب‌هایی که در سنین نوجوانی و جوانی، یعنی دوره پرسش، جلب توجه می‌کند، تشکیل میزگرد است. اینفوگراف از بخش‌هایی است که کمی از آن غفلت شده است، ولی باید توجه داشت که کاربردهای فراوان دارد. کمیک استریپ (قصه تصویری) هم قالبی است که می‌توان از آن برای کار و فعالیت انتخاب کرد.

به سؤال قبلی برمی‌گردم. چه مفهوم و حقیقتی از دین را برای کدام مخاطب و با چه قالب و زبان و تصویری باید بگوییم؟

نادری: دین مسئله بسیار مهم، پردامنه و حساسی است و در این اسناد، به چتری می‌ماند که سایر موضوعات را دربر گرفته است

وقتی صفحات مجلات را مرور می‌کنیم، منصفانه بگوییم چند مورد را می‌توان بیشتر مد نظر داشت: قالب‌ها را متنوع‌تر کنیم، اگر افراد حرفه‌ای سراغ داریم فرصت بدهیم تا بیایند و تجربه کنند، تصویرسازی‌های حرفه‌ای داشته باشیم؛ موضوعات کاربردی را مطرح کنیم، تکراری نبودن موضوعات خیلی مهم است؛ مخاطب را به لحاظ فردی و روانی بشناسیم، از جامعه بومی، منطقه‌ای و جهانی شناخت پیدا کنیم.

وقتی ما در مجلات رشد مطلب دینی می‌نویسیم، چند مسئله مهم مطرح می‌شود: سن؛ جنسیت؛ رسیدن به سن تکلیف؛ مذهب؛ محتوای کتاب درسی از نظر تکراری نبودن؛ منابع و صحت سندیت.

تمام حرف من این است که مخاطب متغیر و سیال امروز را جدی ببینیم.

محبت‌الله همتی، ناظر محتوایی مجلات رشد: من چند تجربه را عرض می‌کنم. تجربه من در حوزه نشر کودک و نوجوان به من می‌گوید هر وقت ما کارهای دینی را با ساختار مناسب و حرفه‌ای و کتاب‌سازی جذاب عرضه کردیم، در جامعه ایران پرفروش بوده است. از طرف دیگر، یکی از آسیب‌های بزرگ کتاب‌های دینی در کشور ما «ساده‌نگاری» است. به این دلیل که کتاب‌های دینی در طول سال‌های مختلف از طریق نهادهای گوناگون حمایت شده‌اند. به عبارت دیگر، سطحی‌نگری و ساده‌نگاری آفت بزرگ کتاب‌های دینی شده است.

نکته بعد این که در حوزه دین، در مورد مضامینی که می‌توانیم به بچه‌ها بدهیم، نیازمند راهنمای برنامه‌درسی هستیم. خوشبختانه راهنمای تعلیم و تربیت دینی مصوب شورای عالی آموزش و پرورش موجود است و می‌تواند در انتخاب مضامین تا حدودی کمک کند.

نکته بعد این که رسانه ما مجله است و ابزار ما کلمه و تصویر؛ یعنی ما محدودیت‌هایی داریم. بنابراین باید قابلیت‌های این رسانه را بشناسیم.

علی اصغر

جعفریان، سردبیر

مجله رشد نوجوان:

احساس می‌کنم در این جلسات

بیشتر به مسائل کلی و وسیع می‌پردازیم و الان موضوع ما کامل مطرح شده است، ولی جوابی برای مسئله‌ای که داریم پیدا نکرده‌ایم. وظیفه سردبیران این است که درباره موضوع دین خلاقیت‌های خود را به کار ببرند، اما می‌توان درباره جزئیات هم فکر کرد و چیزهای جدیدی کشف کرد.

نکته دیگر این که بچه‌ها در حال حاضر نسبت به دین بسیار کم‌سواد و بیگانه هستند. در سنین پایین، اصلاً آموزشی در مورد دین به بچه‌ها داده نمی‌شود. به نظر من خیلی مهم است که ما در مجلاتمان از سنین پایین درباره این موضوع کار کنیم.

سپیده چمن آرا، سردبیر مجله رشد برهان متوسطه اول:
درباره مخاطب گفته شد که در خردسال و کودک فقط احساس و رفتار غالب است و بعد اندیشه را به نوجوان مربوط دانستند. من فکر می‌کنم بچه‌ها از همان سنین ابتدایی به دنبال علت‌ها هم هستند و لازم است اگر چیزی تولید می‌کنیم به این جنبه هم توجه کنیم. یعنی باید سعی کنیم بخش اندیشه هم وجود داشته باشد.

نادری: صحبت شما درست است. منظور من تریدهای دینی بود؛ وگرنه بشر از وقتی متولد می‌شود ادراک دارد.

افسانه موسوی گرمارودی، سردبیر مجله رشد نوآموز: ما در مجله فضای بسیار کمی برای پرداختن به هر چیزی داریم، نه فقط در حوزه دین. اصول عقاید مسئله‌ای است که ما باید به صورت مستقیم به آن بپردازیم. نکته‌ای که وجود دارد این است که ما در مجله فقط می‌توانیم ایجاد ذائقه کنیم و خیلی محدودیت داریم. برای ایجاد ذائقه در هر گروه سنی باید از نیاز آن گروه آگاهی داشته باشیم.

در مورد موضوع اقوام مذهبی که اشاره شد، مسئله حساس است.

محمدعلی قربانی، سردبیر مجله رشد جوان: شواهدی که در جامعه وجود دارد نشان می‌دهد ما در موضوع دین در جامعه ضعف داریم. شاید اگر ما خیلی چیزها را رها کنیم، خیلی بهتر باشد و طبیعت و سرشت بچه‌ها بهتر آن‌ها را هدایت کند. خیلی جاها تأثیر

همتی: سطحی‌نگری و ساده‌نگاری آفت بزرگ کتاب‌های دینی شده است

جدول ۱

عنوان مجله	ویژگی خاص مخاطبان	حوزه‌های مفهومی	قالب‌های نوشتاری
رشد کودک	دوره تفکر دین شهودی	توحید/ طبیعت/ قرآن کریم	قصه/ شعر/ نیایش/ بازی
رشد نوآموز	دوره تفکر دین شهودی/ عینی رقیق	توحید/ اخلاق فردی/ تاریخ اسلام/ احکام نماز/ قرآن کریم	قصه/ شعر/ کمیک استریپ/ اینفوگراف
رشد دانش‌آموز	دوره تفکر دین شهودی/ عینی عمیق‌تر	توحید/ اخلاق فردی و اجتماعی/ تاریخ اسلام (نبوت و امامت)/ متون دین (قرآن/ نهج‌البلاغه/ صحیفه سجاده)	قصه/ شعر/ اینفوگراف/ حکایت/ مقاله کوتاه
رشد نوجوان	دوره تفکر دین شهودی/ عینی/ انتزاعی رقیق	توحید/ اخلاق فردی و اجتماعی/ ابهامات دینی/ متون دینی/ هویت مسلمانان و فرهنگ و تمدن اسلام (نبوت و امامت)	داستانک/ اینفوگراف/ شعر/ حکایت/ پرسش و پاسخ/ میزگرد
رشد جوان	دوره تفکر دین شهودی/ عینی/ انتزاعی عمیق‌تر	توحید/ اخلاق فردی و اجتماعی/ ابهامات دینی/ متون دینی/ تجربه‌های دین در جهان/ تاریخ اسلام (نبوت و امامت)	داستانک/ میزگرد/ اینفوگراف/ پرسش و پاسخ/ شعر

سکوت بیشتر از گفتن است. از طرف دیگر، مادر مجله فرصتی برای صحبت دربارهٔ دین در مجله داریم و به نظر من باید تا جایی که می‌توانیم دین را در لایه‌های زیرین مطالب ببریم.

نادری: من دو صفحه شامل طرح کلی بحث (شکل زیر) و

